

Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine

Halis Albayrak, Şule Yayınları, İstanbul, 2015, 7. Baskı, 175 sayfa.

AYŞE RANA MUSLU*

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanı ve Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halis Albayrak'ın doktora tezi olarak hazırladığı “Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine” adlı çalışmasını tanıtacağız. Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine kitabının ilk baskısı Şule yayınları tarafından 1992 yılında yapılmıştır. Bu akademik çalışmanın geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilmiş olması, yalnız eserin ciddiyetini değil, ele alınan konunun önemini de göstermektedir.

* Yrd. Doç. Dr. | Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Bilindiği üzere İslam Düşüncesi'nin ilk ve en önemli kaynağı Kur'an'ı Kerim'dir. Ancak Kur'an'ı anlayabilmek için, önce Kur'an'ın anlaşılmasında izlenecek sahih metodları bilmek ve Kur'an'ı parça parça değil, bir bütün olarak yorumlamak gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde Kur'an'ı anlamada hataya düşmek kaçınılmaz olur. Yazarın deyişiyle “kendi doğrularını Kur'an'a onaylatmaya çalışmak yapılan hatalardan biridir. Geçmişte ve günümüzde bu hataya düşenlerin var olması, böyle bir konunun ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.”

Yazar, çalışmada temel hususlarda birbiriyle çelişir görünen konuları tespit etmeye çalışmıştır. Kur'an'ın kendi bütünlüğü içerisinde anlaşılıp yorumlanması gerektiğini belirleyerek eskiden düşülen metot hatasına dikkat çekmiş, Kur'an araştırmacılarının yeni araştırmalarında değerlendireceklerini umduğu görüşlerini belirtmiştir. Araştırmada açığa kavuşturulmak istenen önemli bir nokta ise; Kur'an'ın harici bilgilere ihtiyaç duyulmadan bütün yönleriyle anlaşılabilceği görüşünün ne ölçüde mümkün olabileceği hususudur.

Çalışmanın konusu Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri olunca doğal olarak asıl kaynak Kur'an'ın kendisidir. Nasıl ki bir müfessirin metodu incelenirken en önemli kaynak, o müfessirin eseri ise, Kur'an'ın kendisini açıklayış biçimini ve buna bağlı meseleleri incelerken de en önemli kaynak yine Kur'an'dır.

Yazar, konuyu işlerken alt başlıklardan kaçınmıştır. Böyle bir yolu tercih etmesinin sebebi, konunun mahiyetinden dolaydır. Konunun çok boyutlu oluşu konuya genel olarak yaklaşmayı sağlamıştır. Ayrıca konu işlenirken Kur'an'ı baştan sona tefsir eden müfessirlerin dışında İslam alimlerini ve Kur'an araştırmacılarını da göz önüne alınmıştır.

Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinin nasıl yapıldığını belirtmeden önce yazar; Kur'an tefsirinin ilk ve en önemli kaynağı olan Kur'an'ın hangi niteliklere sahip olduğunu dile getirmiştir. Bu niteliklerin ifade edilmesinden maksad ise Kur'an'ın konuyu ilgilendiren yönüyle tanınmasını sağlamaktır.

Çalışmayı incelediğimizde yazar Kur'an'ı yapısal durum olarak üç ana konu da ele almıştır:

1) Kur'an'ın bir bütün oluşu ; Çalışmada belirtildiğine göre Kur'an kendisini bir kitap olarak takdim etmiş, öyleyse onda iç bütünlük ve ahenk de aranır. Kur'an Mekke'siyle Medine'siyle bir bütün olduğu için nüzul zamanı farkı olmaksızın, yerine göre ayetler birbirini tamamlayan ve açıklayan bir niteliktedir.

2) Kur'an'ın açık ve anlaşılır oluşu ; “*Bu Kur'an insanlara bir açıklamadır.*” (Al-i İmran, 138) ve “*Biz, Kur'an'ı, her şeyi açıklayıcı olarak sana indirdik.*” (Nahl, 89) Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki Kur'an'ın bir açıklama, beyan olması; bizi, onun açık ve anlaşılır bir kitap olduğu sonucuna götürmektedir.

3) Kur'an'ın çelişkiden uzak bir kitap oluşu ; Kur'an'ın ihtilafları çözümleyici oluşu, onun kendi içinde tutarlı ve çelişkiden uzak olduğunun göstergesidir. Çünkü iç yapısı bakımından mütenakız nitelik arz eden bir kitabın, ihtilafları çözümleyici oluşu şöyle dursun, aksine ihtilaflara davetiye çıkaracağı açıktır. Yazar bu konu hakkında bir durumu şu örnekle açıklar: Mekke müşrikleri Kur'an'da çelişkili durumlar bulmayı, herkesten çok istemişler; ancak bu hususta ciddi bir iddiada bulunamamışlardır. Eğer onların nazarında, Kur'an'da bir tutarsızlık olsaydı, onun peşine düşer ve mütenakız durumlar varsa, mutlaka onları dile getirirlerdi. Onlardan bu konuda herhangi bir sesin yükselmemesi de, Kur'an'ın çelişkisizliği konusunda bize bir fikir vermektedir. Kur'an'da ilk bakışta çelişkili gibi görülen bazı ifadelere rastlanılabilir. Fakat bu ifadeler, Kur'an'ın kendi bütünlüğü içinde ele alındığında hiç de sanıldığı gibi olmadığı anlaşılır.

Eserin içeriğine bakacak olursak, kitap üç bölümde ele alınmıştır. 1) Kur'an'ın Kendi Bütünlüğü İçinde Anlaşılması, 2) Kur'an'ın Kendisini Tefsir Ediş Biçimi, 3) Kur'an Kendisini Açıklamaya Yeterli Midir?

I. Yazar ilk bölüm kendi içerisinde iki kategoride ifade etmiştir:

A-Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirinden Neyi Anlıyoruz? ; Yazar eserinin bu bölümüne tefsir konusunda araştırma yapanların da devamlı karşılıklarına çıkacak olan bir kavramı açıklamakla başlamıştır. Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri denilince; Kur'an'ın müfred lafızlarının, terkiplerinin ve ifadelerinin, Kur'an'ın bütünlüğü içinde ilgili Kur'an pasajlarının yardımıyla açıklaması; buna ilaveten Kur'an'daki konuların,

muhataplarının zihinlerine yerleştirmeye çalıştığı kavramların, terkibi bir yaklaşımla Kur'anî bütünlük içerisinde incelenmesini anlıyoruz. Bu incelemeyi yazar üç çerçevede ele alarak okuyunların zihinlerinde konunun daha net anlaşılmasını amaçlamıştır:

1) Ayet Çerçevesi Sözün sarf edildiği yer olarak düşünebileceğimiz çerçevedir. Kur'an'ın kendi bütünlüğü içinde anlaşılmasına çalışılırken öncelikle değerlendirmeye tabi tutulacak olan bu çerçevedir. Yani kelimeleri ve terkipleri, önce cümlenin bütünlüğü içinde anlamaya çalışmak gerekiyor. Çünkü bazen cümlenin tamamlayıcı unsurlarından herhangi birini değerlendirmeye almadığımız takdirde varacağımız sonuç, Kur'an'ın o bölümde iletmek istediği mesajlardan az çok farklı veya zıddı olabilir.

2)Siyak Sibak Çerçevesi İkinci çerçeve de yazar siyak ve sibak ilimlerinin neyi ifade ettiğini ve Kur'an tefsirinde bu durum gözardı edildiğinde nasıl sonuçlar çıkaracağını açıklamaktadır. Siyak ve sibak kavramları eserde şöyle tanımlanmıştır: 'Herhangi bir ifadeden önceki ve sonraki ifadelerdir.' Kur'an her ne kadar konularına göre tertip edilmiş bir kitap değilse de, bazı durumlarda aynı konuyla ilgili ayetleri peş peşe sıralar. Art arda gelen bu ayetlerin çoğu zaman bir hedefi vardır. Dolayısıyla ifadeler hep gözetilen bu maksadın etrafında deveran eder. Bu sebeplerden ötürü siyak ve sibak çerçevesi dikkate alınmadan belli bir ayet grubunun içinden bir ayetin veya ayetin bir bölümünün çıkartılıp müstakil olarak tamamen farklı bir gayeye hizmet ettirilmesi doğru olmaz. Çünkü bu tür yaklaşımlar Kur'an'ın hiç kastetmediği bir sonuca götürür.

3)Kur'an'ın Bütünlüğü Çerçevesi Yazar, esasen Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri denince ilk akla gelen çerçevenin 'Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesi' olduğunu dile getirmiştir. Kur'an'ın konularına göre tertip edilmemiş bir kitap olduğu dikkate alınırca, onun, kendi bütünlüğü içerisinde anlaşılması için akla ve muhakemeye önemli ölçüde ihtiyaç olduğunu gösterir. Aklın bu konudaki fonksiyonu ise Kur'an'ın parçaları arasında esasen mevcut olan irtibatları tespit etmek ve bu parçalardaki açıklayıcı unsurları bulup çıkarmaktır. Bu irtibatlar bazen açık iken, çoğu zaman fevkalade yoğun bir zihni konsantrasyon gerektirecek ölçüde kapalı olabilmektedir.

B)Kur'an'ın Kendi Bütünlüğü İçinde Anlamaya Engel Faktörler ;

Yazar, konuya genel olarak baktığımızda Kur'an'ın anlaşılmasında ve ondan hükümlerin çıkarılmasında esas olarak ister Kur'an alınsın, isterse yaşanan hayatın problemleri alınsın; her iki halde de odak noktanın Kur'an olacağını ifade etmiştir. Çünkü Kur'an bütün görüşlerin sağlamlasının yapıldığı bir kitap olmak durumundadır. Harici faktörlerin etkisiyle önceden edinilen görüşlerin, ne olursa olsun Kur'an'a onaylatmak istenmesi düşüncesi, Kur'an'ı tabi olunacak bir rehber olmaktan çıkarıp tabi olan durumuna düşürür. Bu sebeple yazar, eserinde Kur'an'ı incelerken yapılabilecek şu iki hatadan mutlaka kaçınmamız gerektiğini ifade etmektedir:

1) Subjektiflikten Kaynaklanan Hata (ön yargılı olmak) Yazar, ilimde sıhhatli sonuçlara varmanın temel taşlarından birinin objektiflik ilkesi olduğunu belirtir. Hissi yaklaşımlarda kişiler önceden kabullendikleri sonuçlara ulaşacaklardır. O zaman gerçekler herkese göre değişecektir. Pek tabidir ki insan, yaratılışı icabı çevresinde olup bitenden etkilenir. Kur'an'la ilgilenenler, Kur'an'ı yorumlamaya ve açıklamaya çalışanlar da haliyle çok değişik muhitlerde, değişik hayat tarzlarının hüküm sürdüğü bölgelerde yetişmiş insanlar olarak farklı bakış açılarına sahiptirler. Ancak herkesin ön kabullerle Kur'an'ın, işlerine gelen pasajlarına sınımsız sarılarak bir sonuca varmaları yanlıştır. Yazar bu konunun değerlendirmesinde şu sonuca ulaşmıştır: Görebildiğimiz kadarıyla parçada kalınıp bütün gözardı edildiği müddetçe Kur'an'da hemen her görüş sahibinin görüşüne hak verdirtecek dayanaklar bulması mümkündür.

2) Metoddan Kaynaklanan Hata Bu hata türünü yazar iki kısımda ifade etmiştir. a)Kur'an'ı Kendi Fikri Sistemi İçinde yorumlamamak: Her ilmin, her düşünce sisteminin, her dünya görüşünün genel geçer kavramlar dışında kendine has kalıpları olması nasıl yadırganmıyorsa, Allah katından gerçek olarak indirilen Kur'an'ın da bir rehber kitap olması hasebiyle, evleviyetle kendisine has kalıplarının ve prensiplerinin olması son derece tabiidir. Kur'an kendi iç yapısında son derece tutarlıdır. Kur'an da, insanın zaafı göz önüne alınarak, ana prensiplerinden taviz vermeden esnekliğe sahip bir sistem oluşturulduğunu yazar eserinde açıklamıştır. 'Kur'an, bir manzumedir'

ve bu manzumeyi önce bir bütün olarak ele alabileceğimizi, ana çizgileriyle Kur'ani şablonu ortaya koyarak hata yapma payımızı en aza indirebileceğimizi dile getirmiştir. **b)Bütüncü Yaklaşımdan Uzak Olmak:** Gerek rivayet tefsirlerinde gerekse diğer tefsirlerde Kur'an metninin çözümü temel amaç olmuştur. Nedense muradullahın açıklanması demek olan tefsir, Kur'an tefsirlerinin birçoğunda öncelikle Arapça olan Kur'an metninin kelime, terkip ve cümle bazında açıklanması olarak tecelli etmiştir. Kur'an'ın hem lafız hem manasıyla bir bütün oluşturduğu ve aslolanın da çeşitli anlamlar yüklü lafızların ne gibi mesajlar verdiklerini kavramak olduğu bir vakıya iken, Kur'an'ın metnine ve nazımının güzelliklerine gereğinden fazla önem verilmesi durumunda, mesajları anlama hususunda sıkıntı oluşturacağını belirtmiştir.

II. İkinci bölümü yazar sekiz başlık halinde ele almıştır.

Yazar Kur'an'ın kendisini açıklama tarzının tezahürleri diyebileceğimiz hususları, lafızların delalet ve şümul yönünden tasniflerine girmeden muayyen başlıklar altında vermeye çalışmıştır.

A)Mutlak İfadelerin Kayıtlanması Kur'an, belli konularda kesin ve kayıtsız tavrını ortaya koyarken, o konulardaki bazı kayıtlamaların sadece te'kid vazifesi gördüğü, bütünlük içerisinden anlaşılmalıdır. Bu tefsir biçiminin içinde mütalaa ettiğimiz hususları yazar iki başlık altında değerlendirir. 1)İstisna yoluyla açıklama 2)Bir şeyin sebebini zikretmekle açıklama

B)Genel İfadelerin Tahsis Edilmesi Kur'an'da çok sık rastlanan hususlardan biri, genel anlamlı kelimelerin hususi bir niteliğe bürünmesidir. Bu husus Kur'an'ın ifade özelliğinin bir sonucudur. Kur'an genellikle muhatabını kolaycılığa sevk etmemektedir. Adeta okuyucuyu, bazen kabiliyet ve kavrayışının sınırlarını zorlayabilecek ölçüde derin bir muhakemeye sevk eder. Bu konuyla ilgili örnekleri yazar iki grupta incelemiştir: 1)Genel anlamlı kelimedenden kastolunan şeyin belirlenmesi 2) Genel anlamlı bir kelimenin şümulüne giren hususların birkaçının açıklanması

C)Müphem Hususların Açıklanması Kur'an gerek kıssaların sunulduğunda, gerekse diğer vesilelerle yer, zaman ve şahıs isimlerini ön plana çıkarmamıştır. Kur'an bu tür durumlarda ism-i işaretleri, ism-i

mevsulleri ve zamirleri kullanmaktadır. Kur'an'ın çoğunlukla teferruat olarak kabul edilebilecek bu tür ayrıntılara girmemesinin asıl hikmeti onun fonksiyonel tarafının ağır basmasıdır. Müphemlerin Kur'an da nasıl açıklandığını incelediğimizde beş kısım karşımıza çıkar: 1)İsm-i mevsullerle kastolunan şeylerin açıklanması 2)İsm-i işaretlerin gösterdikleri şeylerin açıklanması 3)Zamirlerin açıklanması 4)Bir şeyin veya bir şahsın gerçek adının zikredilmesi 5)Zaman ve mekanla ilgili belirsizliğin giderilmesi

D)Garib Kelimelerin Açıklanması Dili Arapça olan Kur'an her zaman muhataplarının kolayca anlayabileceği kelimelere yer vermemiştir. O dönemin Arap dilinde çok az kullanılan sadece belirli bir kesimce (özellikle şairler ve ediplerce) bilinen kelimeler de Kur'an'da yer almıştır. Bu sebeplerle zaman içerisinde Kur'an'ın garib kelimelerini açıklamayı gaye edinen müstakil eserler verildiğini yazar ifade etmiştir.

E)İfadelerdeki İhtimallerin Bir'e İndirgenmesi Birkaç manaya gelen kelimelerin manalarını teke indirme bazen Kur'ani bütünlük içinde mümkün olmayabilir. Bu durum Kur'an'ın tefsirinde yardımcı olabilecek diğer kaynaklara başvurma zaruretini gerektirmektedir.

F)Kısa ve Veciz İfadelerin Geniş Açıklanması Kısa ve özlü bir biçimde temas edilen konuların Kur'an'ın diğer birimlerinde açılması ilahi kitabın büyük bir bölümünde en çok göze çarpan hususlardandır.

G)İfadelerin Mecazi Oluşlarının Tayin Edilmesi Hakikat ve mecaz, her dilde düşünce ve duyguların iletilmesinde vazgeçilmez iki unsurdur. Kur'an da Arapça olması hasebiyle Araplar'ın dil zevklerine hitap etmekte ve edebi üsluplarının hemen bütün hususiyetlerini göz önüne almıştır.

Ğ)İzahı Güç Hususların Açıklanması Kur'an kendisini, çelişkiden uzak bir kitap olarak nitelendiriyorsa, bu tutarlılığı Kur'an'ın bizzat kendisinde bulmak ve çelişkili görülen noktaların çözümünü akıl ve mantık ışığında yine Kur'an'ın kendi içinde tespit etmek gerekir.

Yazarın bu bölümde ele aldığı kısımlarla, Kur'an'ın kendi kendisini tefsir metodundan ziyade, Kur'an anlaşılmaya çalışılırken, onun pasajları arasında ne tür irtibatlarla karşılaşılabileceği ve bu irtibatlarla ortaya çıkan açıklama biçimlerini tespit etmeye çalışmıştır.

III. Üçüncü bölüm iki başlıkta ele alınmıştır.

Kur'an, tefsir kaynaklarından sadece biridir. Bunun yanında Peygamber'in(s.a.) ve sahabenin özellikle nakille bilinebilecek konulardaki açıklamaları da, tefsir kaynakları içinde sayılmıştır. Ayrıca Kur'an'ın anlaşılması için ön şart olan iyi seviyede Arapça bilgisine de sahip olunmalıdır.

A)Kur'an'ın Tefsirinde Sünnetin Yeri Alimler sünneti, Kur'an'ın tefsirinde ikinci önemli kaynak olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Kur'an, Peygamber'in (s.a.) sadece indirileni tebliğ etmekle memur kılmayıp, aynı zamanda ona, Kur'an'ı açıklama görevini de yüklemiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.) açıklamaları, Kur'an'ın mücmel olan ayetlerini tafsil, umumi hükümlerini tahsis, müşkilini tavzih, müphem olanını açıklama, garib kelimeleri beyan , edebi incelikleri ihtiva eden ayetlerin maksudunu bildirme gibi belli başlı hususlara taalluk eder.

B)Kur'an'ın Tefsirinde Sahabe Görüşleri ve Tarihi Bilgilerin Yeri Sahabenin özellikle ayetlerin nüzul sebeplerine dair sözleriyle Kur'an arasındaki ilişki, onun sünnetle olan ilişkisine benzer. Fakat tabii olarak sünnetle, sahabe görüşleri arsında derece ve değer farkı vardır. Sahabe de, Kur'an'ın, muayyen bölümleriyle ilgili müşahedelerine dayalı görüşleriyle, Kur'an'ın, belirli pasajlarının anlaşılmasına ışık tuttuklarına göre, bütünü oluşturan parçaların, onların bu beyanlarıyla açığa kavuşması, bir yerde bütünün de dolaylı olarak açıklık kazanmasını intac eder. Sahabe Kur'an'ın, parça parça inişini müşahede etmiş, ayetlerin inişine sebep teşkil eden olayların içinde yaşamış, bilhassa ilimde söz sahibi olanlarının, Kur'an'ın anlaşılması ve açıklanmasındaki mühim mevkilerini gözardı etmek doğru olmaz.

Yazarın nihai amacı; Kur'an'ın, kendini ne ölçüde tefsir ettiği konusunda açıklık getirmeye çalışması bakımından önem taşıdığı gibi, Kur'an'ın belli konulardaki zihniyetini belirleme gayretinde olan araştırmacılara, işlenmek istenen konunun, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde nasıl incelenmesi gerektiği hususunda yeteri kadar fikir vereceği kanaatinde. Zaten çalışmanın ana hedeflerinden biri, Kur'an'ın kendi bütünlüğü içinde sıhhatli bir şekilde nasıl anlaşılabilceğinin incelenmesi olmuştur. Kur'an üslubu icabı kendisini açıklarken okuyucularını hazır-

cı bir yaklaşıma götürmez. Üzerinde derin düşünmelerini ister. Yazar, Kur'an'ı okumanın ibadet oluşunun hikmetlerinden birinin bu olacağını ifade etmektedir. Kur'an; çelişkiden uzak, fikri insicamı mükemmel bir ilahi kitaptır.

